

Ivana STEŠEVIĆ*

EKONOMSKE SLOBODE I VELIČINA DRŽAVE

EKONOMSKE SLOBODE

Ekonomске slobode se definišu kao odsustvo pritiska ili ograničenja koje vlade nameću na ekonomski sistem, a posebno na proizvodnju, promet i potrošnju roba ili usluga u obimu većem od onog koji je potreban da se zaštiti ekonomski sistem i održi sama ekonomska sloboda. Kada se vlade miješaju u stanje na tržištu, kako bi uticale na ishod koji nije zaštita ljudi i vlasništva, onda te vlade ugrožavaju ekonomske slobode.

Analize o porijeklu i uzrocima ekonomskog razvoja ukazuju da zemlje sa najvišim nivoom ekonomskih sloboda imaju više stope ekonomskog rasta i znatno su prosperitetnije od zemalja sa nižim nivoom ekonomskih sloboda.

Nivo ekonomskih sloboda najčešće se mjeri i iskazuje indeksima ekonomskih sloboda. Indeksi ekonomskih sloboda su mnogo više od skupa podataka dobijenih empirijskim proučavanjem. Ti indeksi predstavljaju pažljivu teoretsku analizu faktora koji najviše utiču na institucionalno okruženje ekonomskog razvoja.

Osnovni razlozi za mjerenje ekonomskih sloboda su:

- a) kvantifikacija uticaja ekonomskih sloboda na ekonomski rast i razvoj;
- b) kvantifikacija uticaja ekonomskih sloboda na ostale ekonomske varijable koje takođe utiču na ekonomski rast i razvoj;

* Fakultet za međunarodnu ekonomiju, finansije i biznis, Institut za strateške studije i projekcije

c) upoređivanje nivoa ekonomskih sloboda po raznim zemljama i izrada komparativnih analiza;

d) izrada vremenskih serija rasta i razvoja u odnosu na dostignuti nivo ekonomskih sloboda;

e) analiza institucionalnog razvoja i alternativnih vrsta pravila na ekonomski razvoj.

Economic Freedom Network zajedno sa *Fraser Institutom* objavljuje indeks ekonomskih sloboda u publikaciji „*Economic Freedom of the World*”. Ovaj indeks ekonomskih sloboda mjeri i sažima podatke o ekonomskim slobodama u pet ključnih područja¹:

1. Veličina države: potrošnja, porezi i preduzeća. Povećanje državne potrošnje u odnosu na ličnu potrošnju, potrošnju domaćinstava i preduzeća, što znači da ukoliko je donošenje odluka od strane Vlade uvećano u odnosu na lični izbor pojedinca, i nivo ekonomskih sloboda se smanjuje.

2. Pravna struktura i pravo na sigurnost imovine. Sa ekonomskim slobodama konzistentne su vladavina prava, sigurnost imovinskih prava, nezavisno sudstvo i nepristrasni sudovi.

3. Pristup stabilnom novcu. Nizak nivo inflatornog oprezivanja znači i veći nivo ekonomskih sloboda.

4. Sloboda razmjene sa strancima. Slobodna razmjena doprinosi povećanju životnog standarda. Ona se analizira kroz carinske prihode, carinske tarife, vancarinske barijere, veličinu trgovinskog sektora, slobodu kapitalnih i tekućih transakcija sa inostranstvom.

5. Regulacija kredita, radne snage i biznisa. Ovaj pokazatelj analizira regulaciju bankarskog i tržišta radne snage, kao i nivo transakcijskih troškova u biznisu. Regulacije ograničavaju pristup tržištima i umanjuju slobodu dobrovoljne razmjene i na taj način umanjuju ekonomsku slobodu.

Rangiranje zemalja vrši se na skali od 0 do 10. Ocjena 0 predstavlja neslobodno, dok 10 predstavlja apsolutno slobodne zemlje. Zemlje sa nižim porezima, jakim vlasničkim pravima, malo regulacija i stabilnim novcem, postižu bolji rezultat, tj. bliži su ocjeni 10 kao najvišoj ocjeni.

¹ Gwartney, J, Lawson, R, *Economic Freedom of the World: 2007 Annual Report*, The Fraser Institute, Vancouver (2007).

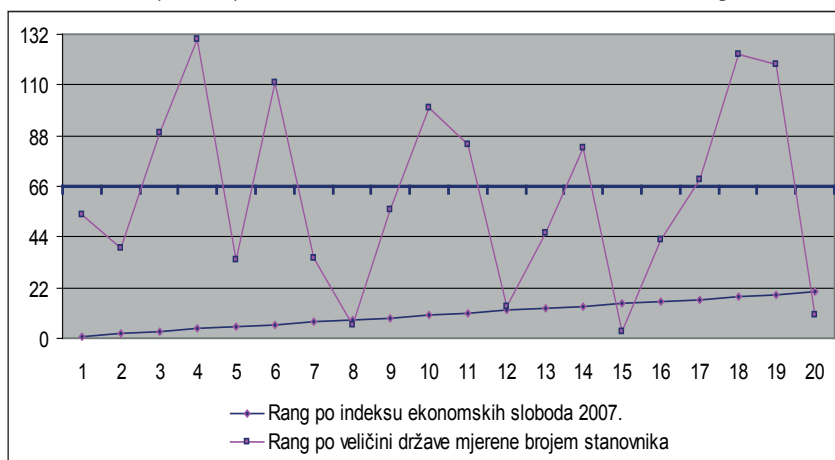
Osim ovog indeksa, Heritage fondacija i Wall Street Journal takođe publikuju indeks ekonomskih sloboda, koji rangira zemlje na skali od 1 do 5. Ova dva indeksa su veoma korelisana, bez obzira na neke metodološke razlike.

EKONOMSKE SLOBODE I VELIČINA ZEMLJE – DA LI SU EKONOMSKE SLOBODE PODJEDNAKO VAŽNE ZA VELIKE I MALE DRŽAVE?

Pitanje koje se raspravlja u ovom radu je da li su ekonomske slobode podjednako važne za velike i male države? Radi analiziranja ovog pitanja, urađena je komparacija ranga na listi indeksa ekonomskih sloboda za 2007. godinu, kao i ranga veličine zemlje mjerene brojem stanovnika. Podaci korišćeni za ovu analizu su podaci koji se nalaze u „Economic Freedom of the World”, godišnjem Izvještaju za 2007. godinu. Ukupan broj zemalja za koje postoje potpuni podaci i za koje je vršena komparacija ranga je 132 zemlje. Veličina zemlje mjerena je brojem stanovnika.

Na grafiku 1 prikazan je odnos između ranga 20 zemalja sa najvišim indeksom ekonomskih sloboda u 2007. godini i ranga tih zemalja po veličini zemlje, mjerene brojem stanovnika.

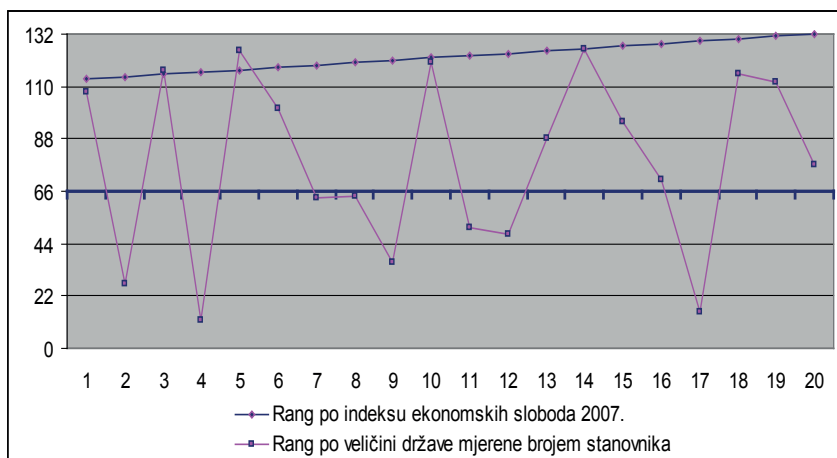
Grafik 1. Odnos ranga indeksa ekonomskih sloboda u 2007. godini i ranga po veličini zemlje (broju stanovnika) – 20 zemalja sa najvišim indeksom ekonomskih sloboda u 2007. godini

Na osnovu analize može se zaključiti da su među 20 zemalja koje su u 2007. godini ostvarile najviši indeks ekonomskih sloboda uglavnom zemlje koje u odnosu na prosjek imaju manji broj stanovnika, tj. nalaze se među manjim zemljama mjereno brojem stanovnika².

Ukoliko se pak uporedi rang 20 zemalja sa najnižim nivoom ekonomskih sloboda u 2007. godini sa njihovim rangom po veličini zemlje, to se grafički može prikazati na sledeći način:

Grafik 2. Odnos ranga indeksa ekonomskih sloboda u 2007. godini i ranga po veličini zemlje (broju stanovnika) – 20 zemalja sa najnižim indeksom ekonomskih sloboda u 2007. godini

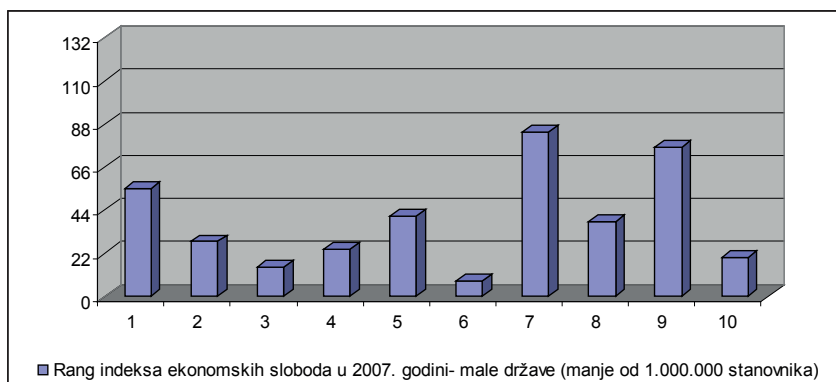
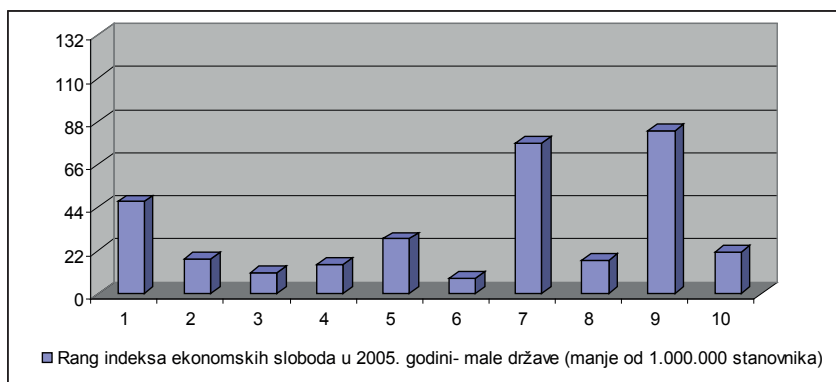
Ono što se lako uočava sa grafika 2 jeste da su zemlje koje su u 2007. godini ostvarile najniži nivo ekonomskih sloboda uglavnom zemlje koje u odnosu na prosjek imaju visok broj stanovnika tj. nalaze na vrhu liste rangiranih zemalja po broju stanovnika.

Iz ovoga je moguće zaključiti da male zemlje prirodno teže višim ekonomskim slobodama. Razlozi za ovo su brojni. Male zemlje su uglavnom otvorenije zemlje, koje moraju privlačiti kapital i boriti se za svoju atraktivnost. Niži nivo državne potrošnje, državnih transfera i subvencija, kao i učešća državnih preduzeća u ukupnoj ekonomiji, čine jednu

² Prosječna veličina zemlje predstavljena je medijanom. To je zemlja koja se nalazi na sredini serije od 132 zemlje (66. zemlja). Ona ima 10000000 stanovnika i u odnosu na nju vršeno je upoređivanje.

zemlju konkurentnijom u odnosu na drugu. U cilju povećanja ekonomske efikasnosti, privlačenja novih investicija i podsticanja zaposlenosti, potrebno je imati niske poreske stope. Da bi zemlje bile atraktivne, one moraju uspostaviti vladavinu prava, nezavisno sudstvo, slobodnu razmjenu. To su osnovni izvori ekonomskog progresa³ i u odnosu na te kriterijume zemlje mogu biti manje ili više konkurentne. I dok za razliku od velikih država koje imaju veliko nacionalno tržište, male države sebi ne mogu priuštiti zatvorenost, ukoliko žele da prosperiraju.

Grafik 3. Rang indeksa ekonomskih sloboda u 2005. i 2007. godini za male države (države koje imaju manje od 1000000 stanovnika)

³ Tako se i u knjizi Guortnija i Strupa, „Ekonomija i prosperitet”, navodi da su osnovni izvori ekonomskog progresa: 1. Privatna svojina, 2. Sloboda razmjene, 3. Konkurentna tržišta, 4. Efikasno tržište kapitala, 5. Monetarna stabilnost, 6. Niske poreske stope i 7. Slobodna spoljna trgovina.

Svi navedeni izvori ekonomskog progresa posredno su prikazani i vrednovani indeksima ekonomskih sloboda. Upravo će ekonomske slobode u malim zemljama biti predmet dalje analize i u nastavku rada analiziraće se ekonomske slobode u malim državama. Male države u ovom kontekstu podrazumijevaju države koje imaju manje od 1000000 stanovnika. Takvih zemalja, za koje postoje potpuni podaci u „Economic Freedom of the World” godišnjem Izvještaju za 2007. godinu, ima 10. To su: Belize, Barbados, Island, Bahami, Malta, Luksemburg, Gvajana, Bahrejn, Fidži i Kipar.

Na grafiku 3 predstavljen je rang indeksa ekonomskih sloboda u 2005. i 2007. godini za 10 malih država. Kao što se može vidjeti na grafiku 3, većina (8 od 10) malih država u svijetu nalazi se pri vrhu rang liste po indeksu ekonomskih sloboda. Izuzetak su Gvajana i Fidži, koje se na listi indeksa ekonomskih sloboda za 2007. godinu nalaze na 84. i 76. mjestu.

Nakon što smo utvrdili da su male zemlje uglavnom na vrhu liste po indeksu ekonomskih sloboda, pokušaćemo da potvrdimo vezu između ekonomskih sloboda i bogatstva u tim zemljama.

Tabela 1. Mikrodržave – broj stanovnika, rang na listi po indeksu ekonomskih sloboda u 2005. i 2007. godini i GNIpc

Zemlja*	Broj stanovnika	Rang na listi indeksa ekonomskih sloboda 2007**	Rang na listi indeksa ekonomskih sloboda 2005	GNIpc, 2005. godina, \$
Belize	288.000	55	47	3.570
Barbados	294.000	28	18	18.400***
Island	312.851	15	11	48.570
Bahami	331.000	24	15	15.800
Malta	407.000	41	28	13.610
Luksemburg	467.000	8	8	68.810
Gvajana	738.000	84	77	1.030
Bahrejn	753.000	38	17	14.370
Fidži	839.000	76	83	3.170
Kipar	855.000	20	21	18.430

* Podaci korišćeni u ovoj analizi su iz Gwartney, J, Lawson, R, *Economic Freedom of the World: 2007 Annual Report*, The Fraser Institute, Vancouver (2007), dok su podaci o GNIpc sa sajta Svjetske banke www.worldbank.org.

** Ukupan broj za koje su postojali potpuni podaci i za koje je vršena analize je 132.

*** GDPpc, \$, www.cia.gov.

Tabela 1 pokazuje da najveći broj malih zemalja ima visok nivo ekonomskih sloboda i visok GNIpc. Za razliku od njih, male države koje imaju nizak nivo ekonomskih sloboda (a kojih je malo) veoma su siromašne zemlje (Gvajana i Fidži).

ZAKLJUČAK

Osnovna teza od koje se u radu pošlo je da veći nivo ekonomskih sloboda vodi boljem životnom standardu. Mnoge empirijske analize ustanovile su tu vezu. Rad je imao za cilj da utvrdi uticaj ekonomskih sloboda na male zemlje. Pretpostavka koja se dokazivala je da male zemlje moraju biti slobodne. Razlozi za to su sljedeći za razliku od velikih, koje imaju veliko nacionalno tržište, koje jednostavnije i lakše mogu koristiti svoje komparativne prednosti velikog tržišta i sl, male zemlje moraju biti otvorene, fleksibilne, imati dobru i neglomaznu regulaciju i konkurentan institucionalni ambijent. Ovaj rad upravo je potvrdio polazne pretpostavke.

– Pokazano je da među zemljama koje imaju viši nivo ekonomskih sloboda ima mnogo više malih nego velikih zemalja.

– Pokazano je da je većina malih zemalja u svijetu rangirana uglavnom iznad prosjeka po ekonomskim slobodama.

– Osim toga, analiza je potvrdila da sve one male zemlje koje imaju visok nivo ekonomskih sloboda imaju visok i životni standard mjeren GNIpc (Luksemburg, Island, Kipar i sl), neke čak i među najvišim u svijetu.

– Za razliku od njih, one male države koje su imale nizak nivo ekonomskih sloboda, a kojih nema mnogo, veoma su siromašne (Gvajana i Fidži).

Iz svega ovoga može se zaključiti da su ekonomske slobode za male zemlje mnogo važnije nego za velike. I Crna Gora se nalazi pred ovim izborom. Može izabrati dva pravca. Onaj koji se zasniva na ekonomskim slobodama (sjetimo se kategorija po kojima se mjeri nivo ekonomskih sloboda: nizak nivo državne potrošnje i poreza, vladavina prava i sigurnost imovine, pristup stabilnom novcu, otvorenost i sloboda razmjene sa strancima) ili drugi pravac koji se ne zasniva na ekonomskim slobodama. Na nama je izbor!

LITERATURA

1. Colombatto Enrico: *Was transition about free market economics?*, Journal des Economies et des Humanes, Volume XL (2002).
2. Gwartney, J, Lawson, R: *Economic Freedom of the World: 2007 Annual Report*, The Fraser Institute, Vancouver (2007).
3. Guortni Džejms, Struo Ričard: *Ekonomija i prosperitet- šta svako treba da zna o tržišnoj privredi*, Institut ekonomskih nauka, Beograd (1996).
4. Marc A. Miles (editor): *The Road to Prosperity*, Heritage, Washington (2004).
5. Mises Ludwig, Hayek Friedrich: *O slobodnom tržištu*, Mate, Zagreb (1997).
6. Pejović Svetozar: *Understanding Transaction Costs of Transition: it's the Culture stupid*, European Association of Law and economics, 19 annual conference, (2002).
7. Prokopijević Miroslav: *O ekonomskim slobodama*, Politika i slobode, IDN, Beograd (2003).
8. Vukotić Veselin: *Svjesni i (ili) spontani poredak*, IDN, Beograd (2000).
9. Veselin Vukotić: *Psihofilozofija biznisa – dijalogom kroz naš mentalitet*, CID, Podgorica (2003).
10. Veselin Vukotić: *Koncepcijske osnove novog ekonomskog sistema u Crnoj Gori*, ISSP, Podgorica (2006).
11. www.heritage.org.
12. www.fraserinstitute.ca.
13. www.worldbank.org.
14. www.imf.org.

Ivana STEŠEVIĆ

ECONOMIC FREEDOM AND SIZE OF THE STATE

Summary

Economic freedom presents absence of barriers for free activity of individual on the market. The main goal of this paper is to try to give answers on questions such as what is relation between economic freedom and size of the country measured by the number of citizens. In that sense this paper tries to answer following questions. Are economic freedoms equally important for big and small countries? Do small countries usually have high or low level of economic freedom? Can small countries survive if they have low level of economic freedom (that is high government consumption, high taxes, closed economic system etc)?